

1. Borkowska Ę., Koc S. *Sprawozdawczosc finansowa – zasady sporzadzania i analizy, Finans.* Warszawa, 1995. 2. Ignatowski R., Marcinkowska Ę., Marcinkowski J. *Sprawozdawczosc finansowa firm.* Gdansk, 1995. 3. Sieniawska Ę. *Analiza finansowa w przedsiebiorstwie.* Rzeszow, 1995. 4. Sierpiska Ę., Jachno Ń. *Ocena prze dsiebiorstwa wedlug standardow swiatowych.* Warszawa, 1993. 5. *Ustawa ĩ rachunkowosci z dnia 29.09.1994 r., Dz. U. z 1994, nr 121, poz 591.*

УДК 339

Дейнега О.В., Попко О.В.*

Рівненський інститут слов'янознавства

*ДУ “Львівська політехніка”, кафедра економіки енергетичних і хімічних підприємств та маркетингу

ВИРОБНИЧЕ СПОЖИВАННЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СФЕРА ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: МАКРО- ТА МІКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

© Дейнега О.В., Попко О.В., 2000

Розглянуто питання, що стосуються важливості оцінки виробничого споживання основних засобів на макро- та мікрорівнях. Розкрито вплив індивідуальних, одиничних і часткових оцінок на споживання основних засобів та їх важливість для аналізу процесу виробництва.

The questions are considered which concern importance of an estimation of industrial consumption of the basic means on macro- and microlevels. The parities of individual, individual and partial estimations on consumption of the basic ways and their importance for realisation of the analysis of process of manufacture are opened.

Середовище господарювання, що утворилося в результаті переходу економіки України до ринкових відносин, суттєво вплинуло на амортизаційну та податкову політику, яку проводить держава щодо суб'єктів підприємницької діяльності. Поява нових джерел фінансування комплексу робіт, пов'язаних із підтриманням в робочому стані та експлуатацією основних засобів, спричинила зміну методичних підходів до проблеми відтворення основних засобів підприємства.

Визначальною умовою формування сучасного механізму відтворення основних засобів є виробниче споживання (йдеться саме про виробниче, технологічне споживання). Споживання, з одного боку, є завершальним етапом у суспільному відтворенні основних фондів, і тому значення цього етапу визначальне при формуванні продуктивних сил суспільства. З іншого боку, характер споживання основного засобу на підприємстві дає підстави для складання обґрунтованого прогнозу стосовно результатів індивідуального відтворення цього основного засобу.

Шлях до розв'язання актуальної економічної проблеми сучасності лежить у визначеній чинним законодавством системі відносин власності – пріоритетній ланці всієї системи соціально-економічних відносин суспільства. Реформація відносин власності, що відбуваються в Україні, мала б спричинити суттєву трансформацію реально існуючої системи оцінки споживання взагалі, споживання елементів виробництва в цілому і основних засобів

зокрема та значного її ускладнення через конкретність прояву економічного інтересу власника елементів виробництва – суб'єкта відносин власності.

Для встановлення місця кожного суб'єкта по обидва боки відносин власності - тих відносин, які обмежують саму сферу споживання в просторі і часі, та сфери застосування щодо неї економічного апарату, необхідно повторно звернутися до схеми тих взаємовідносин, які склалися між цими суб'єктами і забезпечують у суспільстві відтворення продуктивних сил, а на кожному підприємстві – елементів виробництва.

Рівень макроекономічний, на якому регламентуються загальні для всіх суб'єктів правила побудови відносин власності та на котрих реально може поширюватися процес відтворення, умовно поділяється на два специфічні підрівні. Один з них характеризує систему відносин, що склалася на території України, другий – системи, чинні для інших держав, особливості та відмінності яких від вітчизняної системи необхідно враховувати при здійсненні чи підтриманні процесу індивідуального відтворення на їх території.

Обставини, зумовлені незначною участю українських суб'єктів господарювання у міжнародному розподілі праці, що викликана об'єктивними причинами, та присутністю аналогічного періоду трансформації системи соціально-економічних відносин у країнах "ближнього зарубіжжя", котрі залишаються найпоширенішими партнерами у співробітництві, дають змогу не розглядати другий підрівень, характерний для зарубіжних країн, і абстрагуватися від його впливу, зосередившись, в основному, на підрівні першому – вітчизняному.

Регламентований вплив суспільства на споживання основних засобів, для якого характерна постійна присутність економічної оцінки, проявляється дwoяко:

- протягом фактичного строку служби основного засобу (об'єкт впливу виступає як елемент продуктивних сил);

- протягом участі основного засобу у створенні суспільно-необхідного продукту (об'єкт впливу виступає як елемент виробництва).

У першому випадку встановлюються обов'язкові для всіх суб'єктів господарювання правила відшкодування основних фондів. Вони визначають суспільно необхідний час споживання, тобто час, потрібний з погляду суспільства, для їх перебування у сфері споживання та завершення відтворювального процесу з конкретного виду фондів. Даний механізм базувався, насамперед, на визнаних оптимальними строках служби основних фондів. Суспільна орієнтація в сучасних умовах реформування відносин власності тільки на таку стратегію управління процесом споживання, котрим є визначений через загальний по окремих видах основних фондів нормативний строк служби, їх кінцевий термін споживання, позбавляє його притаманної в минулому гнучкості та обмежує можливості реального впливу суспільства на відтворення окремих видів елементів власних продуктивних сил на рівні, котрий дістає позитивну оцінку при їх участі у міжнародному розподілі праці, чи просто на якісно новому для суспільства рівні. Адже дія сформованого за таким принципом та відпрацьованого практично для інших умов господарювання механізму відтворення основних фондів була спрямована не на стимулювання системи розвитку продуктивних сил, а для розрахунку, по суті, індивідуальних оцінок відтворення з метою вирішення стратегічного завдання – формування оптимальних пропорцій між окремими складовими суспільного продукту та їх збалансування.

Значно проблематичнішим на теперішньому етапі розвитку економіки країни видається вирішення на рівні макроекономічному питання, пов'язаного з відтворенням основних фондів як елемента виробництва. З огляду на присутність законодавчо підтвердженого еко-

номічного ставлення суспільства, котре виражають у діючій системі соціально-економічних відносин органи державної влади, до результатів індивідуального відтворення елементів виробництва загалом та основних засобів зокрема, а визначається воно у будь-який момент часу за допомогою такого універсального критерію, яким є прибуток від реалізації створеного продукту, оцінка основного засобу як елемента виробництва набуває першочергового значення. Даний орієнтир виражає економічний інтерес суспільства – якнайшвидше та якнайповніше задоволення власних потреб і не стосується безпосередньо основних засобів, бо регулює відносини обміну (купівлі-продажу), тобто відносини, пов'язані з отриманням і втратою (передачею) прав власності на отриманий у процесі виробничого споживання робочої сили та виробничих фондів продукт.

Цей критерій є узагальнювальним щодо всіх елементів виробництва, але його дія проявляється однаковою мірою до кожного з учасників виробничого процесу і тому він впливає на формування економічної оцінки з одного боку – створюваного продукту, а з іншого – споживання основного засобу. Отже, механізм реалізації суспільного економічного інтересу замикається на взаємовідносинах між підприємствами-виробниками і підприємствами-споживачами, а загальна (суспільна) оцінка розвивається і конкретизується вже у відповідних індивідуальних оцінках. Констатація факту цього причинно-наслідкового зв'язку між макро- та мікроекономічними рівнями дає змогу перейти до розгляду власне **рівня мікроекономічного**.

Економічна оцінка суспільної необхідності продукту дає поштовх до можливих змін у системі відносин, що склалася між підприємствами. Реалізація відносин обміну ґрунтується на добровільній передачі права власності одним суб'єктом господарювання іншому. Ця обставина, без сумніву, спричинена наявністю взаємно погодженої оцінки, яка досягнута в результаті консенсусу при порівнянні індивідуальних оцінок сторін і через це є суспільно визнаною.

Для кожної зі сторін, що формують відносини власності, існує своя система оцінок процесу, події чи явища. Тому кожна індивідуальна оцінка є виразником певних економічних інтересів: одна з сторін відносин обміну прагне до максимізації розміру оцінки – це виробник, що реалізує продукт, інша (споживач) – намагається мінімізувати її розмір. Протиріччя в економічних позиціях сторін відносин обміну, які поляризовані в оцінках "продавця" та "покупця", вимагають врахування відзначених вище особливостей, роздільного аналізу формування та впливу економічно відмінних індивідуальних оцінок на споживання основного засобу. Саме одиничний основний засіб надалі фігуруватиме в ролі об'єкта дослідження з огляду на конкретний характер й індивідуальність споживання кожного об'єкта на мікроекономічному рівні, що зумовлено комплексом об'єктивних факторів.

Однак, враховуючи, що основний засіб, який, перебуваючи у сфері споживання, використовується для створення продукту й виступає одночасно ще й об'єктом права власності, тобто має безпосередній зв'язок зі своїм власником, при вивченні формування вищевказаних індивідуальних оцінок дослідження будуть продовжені лише в одному напрямку – з боку виробника продукту, тобто власника основного засобу. Закономірності динаміки індивідуальних оцінок споживачів створеного продукту приймаються наперед визначеними в результаті проведених виробником маркетингових досліджень. Отож, далі доцільно зупинитися на економічній природі індивідуальної оцінки виробленого продукту з позиції, яка має ґрунтуватися на економічному інтересі власника капіталу.

Вищезазначений критерій цього інтересу у підприємницькій діяльності підтверджується при досягненні позитивного відхилення між абсолютними величинами індивідуальних оцінок "покупця" та "продавця" у певний момент часу чи за певний період залежно від тривалості цієї діяльності. Констатувалося також уже й те, що продукт породжується в результаті споживання всіх елементів виробництва, тому доцільність їх споживання визначатиметься фактом суспільного визнання попередньої у часі індивідуальної оцінки аналогічного продукту. Принцип утворення такої оцінки доволі простий і виражається такою процедурою: індивідуальна оцінка складається з суми одиничних оцінок спожитих елементів виробництва (основних й оборотних фондів, робочої сили), котрі, своєю чергою, є результатом накопичення часткових оцінок. Часткові оцінки відповідно до канонічної схеми задоволення потреб у суспільстві, котру обслуговує система відносин обміну, де як "покупець" виступає суб'єкт господарювання з правом власності на елементи, що споживаються у виробництві, набувають розміру узгоджених оцінок.

Об'єкт дослідження обмежує розгляд проблеми формування окремих одиничних оцінок детальним вивченням одиничної оцінки, пов'язаної з перебуванням основних засобів у сфері споживання. Як впливає зі схеми кругообігу основного засобу як елемента виробництва, для цього потрібно визначитися з розмірами часткових оцінок, кожна з яких впливає на споживну вартість конкретного основного засобу. Частковими стосовно сфери споживання основних фондів є оцінки тих процесів і явищ, які потребують певних затрат і з'являються послідовно при відтворенні основного засобу як елемента продуктивних сил, його використанні та утриманні у працездатному стані. Вони формуються в результаті реалізації відповідних відносин через сферу обміну. Тому ці оцінки можна деталізувати і залежно від причин об'єктивного характеру, котрі їх викликали, класифікувати та умовно згрупувати для наведених нижче випадків, використання основного засобу самим його власником.

Відтворення основного засобу як елемента продуктивних сил. Оцінка даного процесу пов'язана з системою взаємовідносин щодо суспільного відтворення основних фондів взагалі, що на рівні мікроекономічному передбачає регламентований суспільством механізм відшкодування авансованої вартості основного засобу у вигляді нагромаджених в амортизаційному фонді відповідних відрахувань, які проводяться власником основного засобу щомісячно. Величина цієї оцінки залежить від балансової вартості основного засобу та річної норми амортизаційних відрахувань на його відновлення, що встановлена чинним законодавством. Характер зміни оцінки визначається виключно методом нарахування амортизації, котрий і нині залишився прямо пропорційним.

Використання основного засобу. Дана оцінка має комплексний склад і тому відображає:

1) відносини, що постійно тривають між власником основного засобу і робітниками, які безпосередньо здійснюють управління основним засобом та догляд за ним у процесі споживання, конкретна оцінка залежить від прийнятої системи оплати праці, тобто, в одному випадку, від фактично виконаного обсягу виконаних робіт, чинних відрядних розцінок на ці види робіт і встановленого розміру нарахувань на заробітну плату згідно з чинним законодавством, а в іншому – від фактично відпрацьованого часу, чинних тарифних ставок і, знов-таки, встановленого розміру нарахувань на заробітну плату;

2) відносини обміну, що постійно тривають між власником основного засобу і постачальниками тих матеріальних ресурсів, які витрачаються безпосередньо під час споживання

основного засобу. До складу матеріальних ресурсів щодо, наприклад, машини, входять: пальне, паливо, електроенергія, мастильні та обтиральні матеріали, вода, стиснене повітря, оснащення, що йде на заміну зношених канатів, гуми тощо. Така оцінка визначається кількістю різновидів матеріальних ресурсів, фактично витраченим обсягом відповідного виду ресурсу і вартістю його одиниці;

3) відносини обміну, що періодично виникають між власником основного засобу й робітниками та постачальниками матеріально-технічних ресурсів і послуг, тривалість яких залежить від організації виробничого процесу. Дана оцінка визначається розмірами фактичних затрат на: перебазування (завантаження, транспортування, розвантаження) основних засобів на нове місце їх роботи від місця стоянки чи іншого об'єкта; монтаж і демонтаж основного засобу; влаштування та розбирання допоміжного обладнання та споруд, потрібних для нормальної експлуатації основного засобу; його перестановка в межах об'єкта виробництва; зберігання основного засобу тощо.

Утримання основного засобу в працездатному стані. На виконане виділення цієї складової у частковій оцінці вплинула та обставина, що, хоча й споживання основного засобу не переривається (право власності власником на основний засіб не втрачається), сам основний засіб тимчасово виходить із сфери споживання і на певний час повертається у сферу виробництва або ж характер впливу власника на основний засіб споріднюється з його виробництвом. Дана оцінка є результатом реалізації відносин обміну між власником основного засобу та:

– постачальниками тих матеріально-технічних ресурсів, які задіяні при виконанні технічного обслуговування та всіх видів ремонтів основного засобу власними силами власника, чи тими постачальниками, до послуг яких із здійснення тих самих дій щодо основного засобу звертається власник основного засобу;

– працівниками, зайнятими при виконанні власником технічного обслуговування та ремонтів основного засобу своїми силами.

Розмір такої оцінки визначається фактичною величиною комплексних затрат від реально проведених відновних заходів, а також на виготовлення нестандартного обладнання, інструменту, інвентаря та запасних частин, витрачених на ці заходи. Характер оцінки є похідною від виробничої вартості основного засобу, тобто залежить він значною мірою від тих властивостей засобу, які були йому надані в процесі виробництва. Якщо власником не втрачається право власності на основний засіб, але його використанням займається інший суб'єкт господарювання, тобто основний засіб не покидає сфери споживання, то оцінка формується за підсумками здійснення відносин між ними. Прикладом можуть бути досить поширені в практиці господарювання орендні відносини.

Окремої уваги заслуговує оцінка затрат, пов'язаних із управлінням, організацією й обслуговуванням виробництва, на якому задіяний основний засіб. Накладні витрати є непрямими витратами і через це вони не можуть бути віднесені безпосередньо на певний виріб або вид робіт, не кажучи вже про об'єкт споживання. Враховуючи обґрунтовану доцільність формування з одиничних загальної оцінки споживання всіх елементів виробництва, отримана при розподілі накладних витрат пропорційно якійсь підставі по об'єктах калькуляції порція витрат слугуватиме додатковою одиничною оцінкою. Дана оцінка є результативною для відносин, подібних за характером до відносин, що виникають при утриманні основного засобу в працездатному стані, але відмінних від них за величиною.

Зважаючи на важливість усього розглянутого вище фрагмента, зміст якого стосується формування стратегій управління споживанням основного засобу, викладення проблеми

вважатиметься достатньо повним, якщо його доповнити кількома висновками, що мають важливе методичне значення.

1. Споживна вартість як визначальний для власника основних фондів орієнтир їх споживання визначається комплексно сформованою під час виробництва продукту індивідуальною оцінкою. Тому застосування численних показників, що за умов адміністративно-командної економіки пропонувалося використати як критерії для визначення споживної вартості, а саме: річна продуктивність основного засобу, продуктивність за строк служби, що залишився, корисність фондів (за основу у даному випадку бралася фізична їх природа), рівень впливу на ефективність виробництва конкретних техніко-економічних характеристик, сукупність техніко-економічних властивостей, виконання різноманітних функцій та інші, не даватиме вичерпних відомостей для складання прогнозу щодо доцільності споживання основних фондів.

2. Врахування вищенаведених міркувань щодо співвідношення індивідуальних, одиничних і часткових оцінок надає стрункості аналізу процесу виробництва, що проводиться власником елементів виробництва для реалізації мети максимізації свого економічного інтересу. В період становлення ринкових відносин підприємництво характеризується ризикованістю: ймовірними є параметри, пов'язані з реалізацією продукту, досить динамічними залишаються оцінки споживаних власником елементів виробництва продукції, робіт і послуг. Тому оптимізацію господарської діяльності власник створеного продукту одночасно і постійно проводить на всіх трьох рівнях. При незмінній оцінці створеного продукту з боку "покупця" у власника продукту з'являються можливості пошуку шляхів зменшення одиничних оцінок через комбінування елементів виробництва чи зниження впливу часткових оцінок на одиничні, що досягається при оптимізації складових часткових оцінок.

3. Розглянутий механізм формування складових одиничної оцінки споживання основного засобу безпосередньо взаємопов'язаний з організаційними формами його споживання. Так, підвалиною для створення можливих організаційних комбінацій є три основні форми, коли власник протягом всього періоду реалізації права власності:

- використовує й утримує основний засіб у працездатному стані ;
- використовує, але не утримує основний засіб у працездатному стані ;
- не використовує і не утримує основний засіб у працездатному стані .

При виникненні необхідності вибору між можливостями участі у споживанні чи тільки спрацюванні більше від одного основного засобу власник основного засобу може маневрувати ними шляхом створення цілого спектру можливих модифікацій. Оптимальним вважатиметься той варіант організаційної форми споживання, який буде мати найнижчу сумарну одиничну оцінку.

4. Запропонований метод підрахунку одиничної оцінки з успіхом можна використати не тільки при визначенні споживної вартості основного засобу, коли потрібно зробити висновок про подальше продовження споживання, але й при розробці методики порівняння участі двох або більше основних засобів у процесі спрацювання для того, щоб зробити висновок про пріоритетність якогось із варіантів. Внаслідок порівняння варіантів розрахованих одиничних оцінок (індивідуальна оцінка споживача створеного продукту при порівнянні зберігається сталою) власником цих засобів можуть бути зроблені висновки про доцільність зберігання права власності щодо тих із них, що мають найвищі з розрахованих одиничних оцінок, чи про участь у процесі спрацювання основного засобу з найнижчою оцінкою.

1. Бернар Н., Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь. М., 1994.
 2. Гуменюк В.Я. Управление качеством систем машин. Львов, 1978. 3. Макконелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: Принципы, проблемы, политика: М., 1992. 4. Тальмина П.В. Финансовые рычаги повышения фондоотдачи. М., 1990.

УДК 339

Савіна Н.Б.

Рівненський інститут слов'янознавства

ОЦІНКА РИЗИКУ НА ОСНОВІ ПОНЯТТЯ ЕНТРОПІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

© Савіна Н.Б., 2000

Розглядається можливість використання теорії інформації для оцінки ризику взагалі та оцінки інвестиційної діяльності зокрема. Запропоновано алгоритм оцінки ризику інвестицій на основі H- критерію.

The opportunity of use of the theory of the information for an estimation of risk in general and estimation of investment activity in particular is considered. The algorithm of an estimation of risk of the investments on a basis H-to criterion is offered.

Згідно з сучасними теоріями і методами оцінки ризику встановлено, що ризик оцінюється такими основними складниками:

- ймовірністю неотримання прогнозованого результату діяльності;
- величиною можливих втрат цього результату;
- вагомістю впливу факторів економічної системи на цей результат.

Очевидно, що найдоцільніше розглядати ці складові як фактори, що функціонально пов'язані між собою. Однак відомі методи оцінки ризику таких функціональних зв'язків, як правило, не встановлюють.

Тому розглядаючи ризик як інформацію про кількісну невизначеність остаточного стану результату діяльності економічної системи, ми ставимо за мету встановити можливість оцінки ризику на основі фундаментальних положень теорії ентропії та інформації.

Поняття ентропії вперше було введено в термодинаміці – для визначення незворотного розсіювання енергії. В статистичній фізиці ентропія використовується як міра ймовірності здійснення будь-якого макроскопічного стану. В теорії інформації – як міра невизначеності досліду, який може мати різні остаточні результати. Тому, розглядаючи ризик як інформацію про можливість або ймовірність тих чи інших небажаних результатів, нами зроблено припущення про можливість використання теорії інформації для оцінки ризику взагалі та інвестиційної діяльності зокрема.

Якщо фінансово-економічну систему розглядати як таку, що має ряд невизначених станів, то для оцінки невизначеності остаточного результату можна використати основні положення статистичної фізики та теорії інформації, тобто ентропію цієї системи. За [1] сутність ентропії така.

Нехай будь-яка система може перебувати у стані X_1, X_2, \dots, X_n , які описуються величинами X_1, X_2, \dots, X_n , з імовірностями цих станів відповідно: P_1, P_2, \dots, P_n .